

Фінансова грамотність

ПРОГРАМА спецкурсу із фінансової грамотності

для підвищення кваліфікації
педагогів основної школи

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ»

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

**Навчальна програма спецкурсу
для слухачів курсів підвищення кваліфікації**

Київ

ДВНЗ «Університет банківської справи»

2016

УДК 336:373.5(075.8)

ББК 65.261:74

Ф59

ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ (USAID/FINREP-II)

*Рекомендовано вченою радою
Університету банківської справи Національного банку України
(протокол № 12 від 30 червня 2015 року)*

Авторський колектив

З. В. Філончук, О. Б. Рябова, О. В. Часнікова,
В. В. Рисін, А. І. Довгань, М. І. Хмелярчук

Рецензенти:

Б. І. Пишк – доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки
Львівського навчально-наукового інституту
Державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи»;
Н. В. Слюсаренко – доктор педагогічних наук,
професор кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту
Херсонського державного університету;
Л. А. Гончаренко – кандидат педагогічних наук,
завідувач кафедри теорії і методики викладання соціально-економічних дисциплін
КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»;
Т. П. Вербицька – кандидат економічних наук,
директор з продажів Львівського регіону Апарату Правління ПАТ «Банк Юнісон»

Експерти:

В. І. Кириленко – доктор економічних наук, професор,
професор кафедри політичної економіки факультетів управління
і управління персоналом та маркетингу
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»;
Н. І. Забуга – завідувач сектору науково-методичного забезпечення
природничо-математичної та технологічної освіти
Інституту інноваційних технологій і змісту освіти, методист вищої категорії

Ф59 Фінансова грамотність в основній школі : навч. програма спецкурсу для слухачів курсів підвищення кваліфікації / авт. кол. ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. – К. : ДВНЗ «Університет банківської справи», 2016. – 42 с.

УДК 336:373.5(075.8)

ББК 65.261:74

© Авторський колектив, 2016

© ДВНЗ «Університет банківської справи», 2016

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	4
Навчальний план	7
Тематичний план	8
Навчально-тематичний план	12
Зміст програми спецкурсу	14

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

У сучасних складних соціально-економічних умовах особливої актуальності набуває питання формування фінансової культури населення, у тому числі учнівської молоді. Розуміння соціально-економічних трансформацій у країні неможливе без урахування економіко-культурного контексту, в якому здійснюється розвиток економічних і соціальних процесів. У свою чергу, подальший соціально-економічний розвиток залежить від змін у фінансовій культурі та свідомості населення.

Сучасна економіка передбачає широку участь населення в різних фінансових схемах, що допомагають вирішити питання його соціально-економічної адаптації. Активна фінансова поведінка населення, використання накопичувальних і страхових інструментів передбачає досить високий рівень фінансової грамотності, який дозволяє громадянам активно взаємодіяти з фінансовими інститутами, широко використовувати продукти банківського і страхового секторів, системи пенсійного страхування.

Навчальну програму спецкурсу «Фінансова грамотність» в основній школі для слухачів курсів підвищення кваліфікації в системі післядипломної педагогічної освіти розроблено відповідно до державної програми «Стратегія реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг на 2012–2017 роки», наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 19 липня 2012 року № 828 «Про проведення дослідно-експериментальної роботи на базі загальноосвітніх навчальних закладів та вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації України на 2012–2019 роки» та інших документів, у яких визначаються основні напрями впровадження фінансової освіти в навчальні заклади України.

Метою спецкурсу є підготовка освітян до впровадження курсу за вибором «Фінансова грамотність» в основній школі та створення системи фінансової освіти і виховання в навчальному закладі.

Спецкурс «Фінансова грамотність» в основній школі спрямований на виконання таких **основних завдань**:

- **поглиблення** знань з макроекономіки, усвідомлення сутності та ролі фінансів і фінансових відносин у політичному, економічному та соціальному житті;
- **з'ясування** значення фінансової освіти як одного із чинників економічної стабільності;
- **проектування** методичної системи впровадження фінансової грамотності в основній школі;
- **удосконалення** вмінь самоосвітньої діяльності, що забезпечить розвиток професійної компетентності у сфері фінансової освіти і виховання учнів основної школи.

У результаті вивчення курсу вчитель **повинен знати:**

- основи функціонування та розвитку сучасних фінансових систем, принципи державного регулювання фінансової сфери, її значення в політичному і соціально-економічному житті;
- етапи становлення шкільної економічної та фінансової освіти в Україні, її роль у подальшому економічному розвитку;
- нормативні документи, що визначають державну політику в галузі економічної та фінансової освіти;
- теоретико-методологічні засади впровадження фінансової грамотності;
- форми і методи організації навчальної діяльності учнів основної школи, які сприятимуть їх подальшій економічній соціалізації.

У результаті вивчення курсу вчитель **повинен уміти:**

- реалізовувати теоретичні фінансові знання у практичній діяльності;
- визначати умови становлення системи фінансової освіти і виховання в навчальному закладі;
- володіти методикою впровадження курсу «Фінансова грамотність» в основній школі;
- створювати методичні розробки і сценарії заходів (проектів) із фінансової освіти і виховання;
- проектувати подальшу власну фінансову безпеку.

Навчальна програма спецкурсу «Фінансова грамотність» в основній школі для слухачів курсів підвищення кваліфікації пропонується за двома варіантами: А – 36 годин; Б – 72 години (з них 22 становлять лекції, 26 – практичні заняття, 24 – самостійна робота).

Програма включає такі навчальні модулі: модуль I «Фінанси. Фінансова система і фінансова політика», модуль II «Фінансова освіта населення як чинник економічної стабільності»; модуль III «Теоретико-методологічні засади формування фінансової грамотності», модуль IV «Методика викладання курсу за вибором "Фінансова грамотність" в основній школі», діагностико-аналітичний модуль.

Реалізація завдань програми спецкурсу здійснюється через очну форму навчання [3-денний (36 год.) або 6-денний (72 год.) науково-методичний семінар із залученням фахівців Національного банку України]. Навчальний матеріал надається під час проведення лекцій різних типів, виконання практичних робіт у групах, участі у проведенні семінарських занять, круглих столів, тестуванні та інших формах роботи.

Навчальна стратегія курсу може реалізовуватися також через дистанційну (або очно-дистанційну) форму навчання шляхом проведення Інтернет-консультацій і виконання індивідуальних практичних завдань; самостійного вивчення слухачами навчального матеріалу, рекомендованого викладачами спецкурсу.

Завдання для самостійної роботи орієнтовані на збір та опрацювання матеріалів про розвиток системи фінансової освіти; створення власних розробок конспектів уроків з курсу «Фінансова грамотність»; розробку презентацій власних проектів; розв'язування тестових завдань тощо. Усі ці матеріали об'єднуються в методичний poradnik учителя курсу «Фінансова грамотність» в основній школі.

Для презентації конспектів уроків рекомендуємо використати панорамний урок – своєрідний панорамний огляд системи уроків курсів, у якому беруть участь кілька педагогів, які взаємно доповнюють один одного, визначають найбільш ефективні методи і прийоми роботи з учнями.

Програма спецкурсу містить пояснювальну записку, навчальний план, тематичне планування, навчально-тематичний план, завдання для самостійної роботи слухачів, питання для самоконтролю, перелік індивідуальних творчих завдань (проектів) і список рекомендованої літератури.

Обов'язковою умовою спецкурсу є проведення вхідного і вихідного діагностування за допомогою тестів, розміщених на електронному ресурсі Проекту USAID «Розвиток фінансового сектору» (FINREP).

У програмі наведено розподіл годин за варіантом Б – 72 години.

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН

Зміст	Розподіл годин			
	лекції	практичні (семінари)	самостійна робота	усього
1. Модуль I. Фінанси. Фінансова система і фінансова політика	4	4		8
2. Модуль II. Фінансова освіта населення як чинник економічної стабільності	6	2		8
3. Модуль III. Теоретико- методологічні засади формування фінансової грамотності	6	2		8
4. Модуль IV. Методика викладання курсу за вибором «Фінансова грамотність» в основній школі	6	8		14
5. Модуль V. Діагностико- аналітичний модуль		10		10
Самостійна робота			24	24
Усього	22	26	24	72

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Зміст	Годин
1.	Модуль I. Фінанси. Фінансова система і фінансова політика	8
	<p><i>1.1. Фінанси як сукупність економічних відносин.</i> Фінанси. Їх виникнення і генезис. Сутність і відмінні ознаки фінансів. Функції фінансів. Значення фінансів для організації ефективних економічних відносин. Фінансова система. Основні принципи функціонування фінансової системи. Особливості становлення і розвитку фінансової системи України. Структура фінансової системи країни.</p>	4
	<p><i>1.2. Державне регулювання фінансової сфери.</i> Звідки в державі беруться гроші. Державний бюджет. Як держава регулює грошовий обіг. Грошовий ринок.</p>	2
	<p><i>1.3. Сучасний ринок фінансових послуг: загальна структура і значення.</i> Фінансові послуги. Сучасний ринок фінансових послуг. Тенденції розвитку ринку фінансових послуг в умовах глобалізації.</p>	2
2.	Модуль II. Фінансова освіта населення як чинник економічної стабільності	8
	<p><i>2.1. Макроекономічна нестабільність і державне регулювання.</i> Циклічність розвитку економічних процесів. Цикли ділової активності, їхні види. Фінансова теорія економічних циклів. Фінансові причини найглибших економічних криз XX і XXI століть. Макроекономічна політика. Форми, методи та інструменти фінансового регулювання економіки. Грошово-кредитна політика держави.</p>	4
	<p><i>2.2. Фінансова грамотність як складова фінансової культури.</i> Фінансова грамотність: термінологічний словник. Сучасний рівень фінансової грамотності населення України. Аналіз соціологічних досліджень щодо рівня фінансової грамотності населення в Україні: портрет споживача фінансових послуг. Фінансова поведінка населення в інших країнах світу: результати опитування. Світовий досвід підвищення фінансової обізнаності населення.</p>	2

Продовження тематичного плану

№	Зміст	Годин
	<p><i>2.3. «Фінансова грамотність» у системі шкільної економічної освіти.</i></p> <p>Сучасний стан і проблеми шкільної економічної освіти. Роль курсів за вибором економічного профілю у формуванні фінансової грамотності учнів.</p> <p>Курс за вибором «Фінансова грамотність»: змістовий і методичний огляд; стан і перспективи впровадження.</p>	2
3.	Модуль III. Теоретико-методологічні засади формування фінансової грамотності	10
	<p><i>3.1. Теоретико-методологічні засади економічної підготовки вчителя.</i></p> <p>Економічні ролі людини. Рольова інтерпретація особистості як інструмент формування її економічних якостей. Економічна соціалізація.</p> <p>Економічна свідомість: рівні, параметри характеристики. Економічний світогляд. Економічна наука як концептуальна основа економічної свідомості.</p>	6
	<p><i>3.2. Психолого-педагогічні засади впровадження фінансової грамотності.</i></p> <p>Психологічні аспекти фінансової освіти учнів основної школи.</p> <p>Педагогічні основи фінансової грамотності та виховання. Роль сім'ї у фінансовому вихованні школярів.</p>	4
4.	Модуль IV. Методика викладання курсу за вибором «Фінансова грамотність» в основній школі.	18
	<p><i>4.1. Фундаментальні економічні категорії у курсі за вибором «Фінансова грамотність» (5–9 кл.).</i></p> <p>Практична робота 1. Установлення наступності у викладанні курсу «Економіка» (рівень стандарту, 11 клас) і курсу за вибором «Фінансова грамотність» (5–9 кл.).</p> <p>Практична робота 2. Від теми «Гроші в житті родини» (курс «Родинні фінанси», 5 кл.) до теми «Грошові відносини в сучасному світі» (курс «Економіка і фінанси», 9 кл.): методика вивчення економічної категорії «гроші» в основній школі.</p>	4

Продовження тематичного плану

№	Зміст	Годин
	4.2. Фінансові процеси та явища. Введення до власних фінансів. Змістова складова «Я – клієнт банку» у курсі «Фінансова грамотність» (5–9 кл.). Абетка власної фінансової безпеки. Практична робота 3. Методика розв’язування фінансових задач.	6
	4.3. Споживач як основний суб’єкт сучасної економіки. Методика вивчення тем змістової лінії «Я – споживач» у шкільній фінансовій освіті (5–9 кл.). Практична робота 5. Створюємо пам’ятку споживача фінансових послуг.	4
	4.4. Економічні ролі: найманий працівник, підприємець, інвестор. Історії фінансового успіху. Змістова складова «Я – підприємець» у курсі «Фінансова грамотність» в основній школі.	4
5.	Модуль V. Діагностико-аналітичний модуль	10
	5.1. Вхідне діагностування.	2
	5.2. Захист творчих робіт.	4
	5.3. Контрольне тестування.	2
	5.4. Вихідне діагностування.	2
6.	Самостійна робота	24
	6.1. Готуємо панорамний урок. Розробка конспекту уроку з теми «Грошові відносини в сучасному світі» (курс «Економіка і фінанси», 9 кл.)	2
	6.2. Фінансова грамотність: складаємо термінологічний словник. Готуємо панорамний урок. Група № 1. Розробка конспекту уроку з теми «Фінансова культура як основа забезпечення добробуту» (курс «Фінансова культура», 7 кл.). Група № 2. Розробка конспекту уроку з теми «Що таке фінансова грамотність. Як добробут людини залежить від її фінансової поведінки» (курс «Прикладні фінанси», 8 кл.).	2
	6.3. Абетка власної фінансової безпеки. Сторінка «Як заощадити в побуті». Практична робота 4. Визначення виду сімейного бюджету за ступенем збалансованості. Методичний поради́ник учителя курсу «Фінансова грамотність» (основна школа). Методика проведення уроків з курсу «Родинні фінанси» (5 кл.).	6

Закінчення тематичного плану

№	Зміст	Годин
	<p>6.4. <i>Абетка власної фінансової безпеки. Сторінка «Банківські картки. Як правильно користуватися банківською картою». Сторінка «Правила безпеки під час здійснення електронних платежів».</i></p> <p>Методичний поради́к учителя курсу «Фінансова грамотність» (основна школа). Методика проведення уроків з курсу «Фінансово грамотний споживач» (6 кл.).</p>	4
	<p>6.5. <i>Методичний поради́к вчителя курсу «Фінансова грамотність» (основна школа).</i></p> <p>Готуємо панорамний урок в основній школі.</p> <p>Методика проведення уроків з курсу «Фінансова культура» (7 кл.).</p> <p>Методика проведення уроків з курсу «Прикладні фінанси» (8 кл.).</p> <p>Методика проведення уроків з курсу «Економіка і фінанси» (9 кл.).</p> <p>Розробка конспектів уроків (у малих групах або індивідуально).</p>	6
	<p>6.6. <i>Підготовка залікової творчої роботи.</i></p>	4

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Змістові модулі та теми	Розподіл годин				усього
		лекції	семі- нари	практ. заняття	сам. робота	
I.	Модуль I. Фінанси. Фінансова система і фінансова політика	8				8
1.1.	Фінанси як сукупність економічних відносин	4				4
1.2.	Державне регулювання фінансової сфери	2				2
1.3.	Сучасний ринок фінансових послуг: загальна структура і значення	2				2
II.	Модуль II. Фінансова освіта населення як чинник економічної стабільності	6		2		8
2.1.	Макроекономічна нестабільність і державне регулювання	2				2
2.2.	Фінансова грамотність як складова фінансової культури	2				2
2.3.	«Фінансова грамотність» у системі шкільної економічної освіти	2		2		4
III.	Модуль III. Теоретико-методологічні засади формування фінансової грамотності	6		2		8
3.1.	Теоретико-методологічні засади економічної підготовки вчителя	2		2		4
3.2.	Психолого-педагогічні засади впровадження фінансової грамотності	4				4
IV.	Модуль IV. Методика викладання курсу за вибором «Фінансова грамотність» в основній школі	6		8		14
4.1.	Фундаментальні економічні категорії в курсі за вибором «Фінансова грамотність» <i>Практична робота 1.</i> Установлення наступності у викладанні курсу «Економіка» (рівень стандарту, 11 клас) і курсу за вибором «Фінансова грамотність» (5–9 кл.).	2		2		4

Закінчення навчально-тематичного плану

№	Змістові модулі та теми	Розподіл годин				
		лекції	семі- нари	практ. заняття	сам. робота	усього
	<i>Практична робота 2.</i> Від теми «Гроші в житті родини» (курс «Родинні фінанси», 5 кл.) до теми «Грошові відносини в сучасному світі» (курс «Економіка і фінанси» (9 кл.): методика вивчення економічної категорії «гроші»					
4.2.	Змістова складова «Я – клієнт банку» у курсі «Фінансова грамотність» (5–9 кл.). Абетка власної фінансової безпеки. <i>Практична робота 3.</i> Методика розв’язування фінансових задач	2		2		4
4.3.	Методика вивчення тем змістової лінії «Я – споживач» у шкільній фінансовій освіті (5–9 кл.) <i>Практична робота 5.</i> Створюємо пам’ятку споживача фінансових послуг	2		2		4
4.4.	Історії фінансового успіху. Змістова складова «Я – підприємець» у курсі «Фінансова грамотність» (5–9 кл.)			2		2
V.	Модуль V. Діагностико-аналітичний модуль		4	6		10
5.1.	Вхідне діагностування			2		2
5.2.	Захист творчих робіт		4			4
5.3.	Контрольне тестування			2		2
5.4.	Вихідне діагностування			2		2
VI.	Самостійна робота				24	24
	Усього	22	4	22	24	72

ЗМІСТ ПРОГРАМИ СПЕЦКУРСУ

Модуль I

ФІНАНСИ.

ФІНАНСОВА СИСТЕМА І ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА

Кількість годин – 8.

Мета модуля: поглиблення знань з макроекономіки, усвідомлення сутності та ролі фінансів і фінансових послуг у політичному, економічному та соціальному житті.

Завдання модуля:

- поглиблення знань з окремих тем макроекономіки;
- усвідомлення ролі фінансових відносин у ринковій економіці, ролі держави у сфері фінансів;
- з'ясування значення знань щодо функціонування фінансової системи України для формування власної фінансової безпеки.

Зміст занять

1.1. Лекція (4 години). Фінанси як сукупність економічних відносин.

Фінанси. Їх виникнення і генезис. Сутність і відмінні ознаки фінансів. Функції фінансів. Значення фінансів для організації ефективних економічних відносин.

Фінансова система. Основні принципи функціонування фінансової системи. Особливості становлення і розвитку фінансової системи України. Структура фінансової системи країни.

Питання для самоконтролю

1. Розкрити значення сутності фінансів.
2. Назвати функції фінансів. Розкрити їх місце в сучасному житті.
3. Дати визначення поняттям «фінанси» і «фінансові відносини».
4. Розкрити сутність і механізм дії розподільної функції фінансів.

5. Показати сутність і значення контрольної функції фінансів.
6. Розкрити специфічні ознаки фінансів.
7. Яким чином фінанси впливають на суспільне виробництво?
8. Представити особливості становлення і розвитку фінансової системи України.

Завдання для самостійної роботи

1. Скласти термінологічний словник з теми «Фінанси як сукупність економічних відносин».
2. Скласти схему «Фінансова система України».
3. Розробити конспект уроку з теми «Відомі фінансові установи світу» (курс «Економіка і фінанси», 9 кл.).
4. Визначити алгоритм проведення дослідження «Топ-10 фінансових установ світу» (курс «Економіка і фінанси», 9 кл.).

1.2. Лекція (2 години). Державне регулювання фінансової сфери. Звідки у держави беруться гроші. Державний бюджет. Як держава регулює грошовий обіг. Грошовий ринок.

Питання для самоконтролю

1. Назвати основні ланки фінансової системи України.
2. Пояснити, як формується державний бюджет.
3. Пояснити, чим в економічній теорії відрізняються три головні підходи до проблеми бюджетного дефіциту.
4. Назвати причини бюджетного дефіциту.
5. Визначити особливості грошового ринку України.

Завдання для самостійної роботи

1. Скласти конспект теми у формі переліку питань, відповіді на які висвітлюватимуть її зміст (кількість питань – не менше ніж 10).
2. Визначити перелік тем для економічних есе зазначеної тематики.
3. ***Готуємо панорамний урок.*** Розробка конспекту уроку з теми «Грошові відносини в сучасному світі» (курс «Економіка і фінанси», 9 кл.).

1.3. Лекція (2 години). Сучасний ринок фінансових послуг: загальна структура і значення

Фінансові послуги. Сучасний ринок фінансових послуг. Тенденції розвитку ринку фінансових послуг в умовах глобалізації.

Питання для самоконтролю

1. Розкрити сутність поняття «фінансова послуга».
2. Накреслити схему «Загальна структура сучасного ринку фінансових послуг».
3. Пояснити, у чому полягає характерна особливість сучасного ринку фінансових послуг.
4. Розкрити тенденції розвитку ринку фінансових послуг в умовах глобалізації.
5. Назвати необхідну умову глобалізації фінансових ринків.
6. Назвати найпоширеніші фінансові інтернет-послуги.

Завдання для самостійної роботи

Економічна наука про значення ринку фінансових послуг: аналіз наукових видань.

Теми випускних робіт і рефератів

1. Методика викладання розділу «Як фінанси рухають економіку» в курсі «Економіка і фінанси» (9 кл.).
2. Методика розв'язування фінансових задач на уроках курсу «Економіка і фінанси» (9 кл.).

Список рекомендованої літератури до модуля I

1. Глущенко А. С. Фінанси / А. С. Глущенко. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. – 190 с.
2. Економіка (рівень стандарту, академічний рівень). 11 клас / І. Ф. Радіонова. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. – 176 с.
3. Економіка (рівень стандарту, академічний рівень), 11 клас / Л. П. Крупська, І. Є. Тимченко, Т. І. Чорна. – Х. : Ранок, 2011. – 192 с.
4. Економіка (профільний рівень). 10 клас / І. Ф. Радіонова, В. В. Радченко. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. – 208 с.

5. Економіка : навч. посіб. для 10–11 кл. / за ред. З. Г. Ватаманюка, С. М. Панчишина. – К. : Либідь, 1999. – 384 с.
6. Економіка : навч. посіб. для учнів 10-х кл. середніх загальноосвітніх шкіл / за ред. С. М. Панчишина. – Львів : Тріада плюс, 2008. – 460 с.
7. Економічна теорія. Макроекономіка : підручник / за ред. В. М. Тарасевича. – К. : Знання, 2012. – 206 с.
8. Лютий І. О. Банківські інститути в умовах глобалізації ринку фінансових послуг : монографія / І. О. Лютий, О. М. Юрчук. – К. : Знання, 2011. – 357 с.
9. Фінансова грамотність : навч. посібник / авт. кол. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. – К. : Фенікс, 2012. – 312 с.
10. Фінансова грамотність : навч. посібник для вчителя / авт. кол. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. – К., 2013. – 312 с.

Модуль II

ФІНАНСОВА ОСВІТА НАСЕЛЕННЯ ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

Кількість годин – 8.

Мета модуля: розвиток професійних компетенцій слухачів курсів підвищення кваліфікації щодо впровадження фінансової освіти в загальноосвітніх навчальних закладах.

Завдання модуля:

- поглиблення економічних знань учителів з окремих тем макроекономіки;
- систематизація знань щодо рівня фінансової грамотності населення в Україні та інших країнах світу;
- ознайомлення зі світовим досвідом підвищення фінансової обізнаності населення;

- змістовий і методичний огляд курсів економічного спрямування та курсу за вибором «Фінансова грамотність» щодо перспектив запровадження фінансової грамотності у загальноосвітніх навчальних закладах.

Зміст занять

2.1. Лекція (2 години). Макроекономічна нестабільність і державне регулювання.

Циклічність розвитку економічних процесів. Цикли ділової активності, їхні види. Фінансова теорія економічних циклів. Фінансові причини найглибших економічних криз ХХ і ХХІ століть.

Макроекономічна політика. Форми, методи та інструменти фінансового регулювання економіки. Грошово-кредитна політика держави.

Завдання для самостійної роботи

1. Скласти структурно-логічну схему «Найглибші економічні кризи ХХ та ХХІ століть». Виокремити фінансові причини економічних криз.
2. Підібрати уривки з літературних творів, які можна використати на уроках із зазначеної теми.

Питання для самоконтролю

1. Назвати фази економічного циклу і дати їх характеристику.
2. Визначити причину циклічних коливань розвитку економіки.
3. Вказати причини економічної кризи в Україні.
4. Розкрити функції держави в регулюванні макроекономічних процесів.
5. Охарактеризувати основні інструменти державного регулювання економіки.

Теми випускних робіт і рефератів

1. Формування економічної відповідальності учнів основної школи в педагогічній теорії та практиці.
2. Особливості економічного виховання учнів у педагогічній спадщині видатних вітчизняних педагогів ХХ століття.

Список рекомендованої літератури до модуля II

1. Економіка (рівень стандарту, академічний рівень). 11 клас / І. Ф. Радіонова. – Кам’янець-Подільський : Аксіома, 2011. – 176 с.
2. Економіка (рівень стандарту, академічний рівень), 11 клас / Л. П. Крупська, І. Є. Тимченко, Т. І. Чорна. – Х. : Ранок, 2011. – 192 с.
3. Економіка (профільний рівень). 10 клас / І. Ф. Радіонова, В. В. Радченко. – Кам’янець-Подільський : Аксіома, 2011. – 208 с.
4. Економіка : навч. посіб. для 10–11 кл. / за ред. З. Г. Ватаманюка, С. М. Панчишина. – К. : Либідь, 1999. – 384 с.
5. Економіка : навч. посіб. для учнів 10-х кл. середніх загальноосвітніх шкіл / за ред. С. М. Панчишина. – Львів : Тріада плюс, 2008. – 460 с.
6. Економічна теорія. Макроекономіка : підручник / за ред. В. М. Тарасевича. – К. : Знання, 2012. – 206 с.

2.2. Лекція «Фінансова грамотність як складова фінансової культури» (2 години).

Фінансова грамотність: термінологічний словник.

Сучасний рівень фінансової грамотності населення України. Синдром «змушеного споживача». Аналіз соціологічних досліджень щодо рівня фінансової грамотності населення в Україні: портрет споживача фінансових послуг.

Фінансова поведінка населення в інших країнах світу: результати опитування. Світовий досвід підвищення фінансової обізнаності населення.

Завдання для самостійної роботи

1. Використовуючи додаткові джерела інформації, доповнити *табл. 1* «Фінансова культура: термінологічний словник».

Таблиця 1

Фінансова культура: термінологічний словник

Автор і джерело	Тлумачення поняття
	Фінансова грамотність – це
Шон Мунді. Рекомендації щодо розробки національних стратегій з фінансової грамотності	це знання, розуміння, навички та впевненість, які дозволяють особі приймати правильні фінансові рішення та діяти відповідно до конкретних обставин. Метою розвитку фінансової грамотності є вплив на поведінку людей, а не просто надання їм знань, умінь та навичок.

Автор і джерело	Тлумачення поняття – це
Т. О. Кізима. Фінансова грамотність населення: зарубіжний досвід і вітчизняні реалії / Т. Кізима // Вісник ТНЕУ. – 2012. – № 2. – С. 64–71.	сукупність світоглядних позицій (установок), знань і навичок громадян щодо ефективного управління особистими фінансами та здатність компетентно застосовувати їх у процесі прийняття фінансових рішень.
Г. Ю. Кучерова [3]	певне вміння застосовувати фінансові знання та використовувати здобуті фінансові навички, щоб отримувати максимальну користь від управління власними фінансами та застосування фінансових послуг.
	Фінансова обізнаність – це
Г. Ю. Кучерова [3]	наявність у людини певного рівня фінансових знань та навичок, що формують відповідний рівень його компетентності з фінансових питань.
	Фінансова освіченість
Т. С. Смовженко	допомагає зрозуміти ключові фінансові поняття і використовувати їх для прийняття рішень про доходи, витрати і заощадження для вибору відповідних фінансових інструментів, планування бюджету, нагромадження коштів на майбутні цілі тощо.
Г. Ю. Кучерова [3]	характеризує наявність певного рівня здобутої фінансової освіти.

2. **Готуємо панорамний урок.** Працюючи у групах, розробити конспект уроку.

Група № 1. Тема «Фінансова культура як основа забезпечення добробуту» (курс «Фінансова культура», 7 кл.).

Група № 2. Тема «Що таке фінансова грамотність. Як добробут людини залежить від її фінансової поведінки» (курс «Прикладні фінанси», 8 кл.).

Питання для самоконтролю

1. Навести факти, що свідчать про низький рівень фінансової освіченості та культури населення в Україні.

2. Вказати причини низького рівня фінансової грамотності населення в Україні. У чому полягає синдром «змушеного споживача»?
3. «Намалювати» портрет українського споживача фінансових послуг.
4. Назвати зовнішні і внутрішні чинники, що впливають на формування фінансової культури населення України.
5. Узагальнити досвід розвитку фінансової грамотності населення в європейських країнах.
6. Охарактеризувати діяльність міжнародних організацій щодо дослідження рівня фінансової грамотності населення України.
7. Назвати основні завдання державної програми «Стратегія реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг на 2012–2017 роки».
8. При Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку створено ініціативну групу, яка координує дії держави та ринку з підвищення фінансової грамотності громадян України. Назвати основні напрямки її діяльності.
9. Розкрити роль Проекту USAID «Розвиток фінансового сектору» (FINREP) у розвитку фінансової культури населення.

Тематики випускних робіт і рефератів

1. Особливості формування фінансової грамотності населення у країнах Європи.
2. Особливості формування і розвитку грошової культури в Україні.
3. Фінансова грамотність як складова фінансової культури учнівської молоді.
4. Шляхи формування фінансової культури учнів основної школи.

Тематики проектів

1. Діти і гроші.
2. Підвалини благополуччя.

Список рекомендованої літератури

1. Захаркіна Л. С. Підвищення рівня фінансової грамотності населення України / Л. С. Захаркіна, К. П. Катериніна // Економічний форум. – 2014. – № 4. – С. 200–207.
2. Корнівська В. О. Формування фінансової культури українського населення в контексті мінімізації ринкової асиметрії [Електронний ресурс] / В. О. Корнівська // Економіка і прогнозування. – 2011. – № 4. – С. 117–126. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/econprog_2011_4_13.pdf.
3. Кучерова Г. Ю. Шляхи розвитку фінансової культури населення [Електронний ресурс] / Г. Ю. Кучерова // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. – 2013. – № 2. – С. 125–131. – (Сер. : Економіка і менеджмент). – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vsuem_2013_2_18.pdf.
4. Ломачинська І. А. Фінансова грамотність як основа оптимізації фінансової поведінки в умовах глобальної трансформації [Електронний ресурс] / І. А. Ломачинська. – Режим доступу : http://onu.edu.ua/uk/science/sp/announcer_onu/economics/econom16_20.
5. Радзішевська Д. В. Підвищення фінансової грамотності населення України як один із пріоритетів державної політики на сучасному етапі [Електронний ресурс] / Д. В. Радзішевська. – Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Radzishevaska.pdf>.
6. Захист прав споживачів фінансових послуг: поінформовані та захищені споживачі – запорука підвищення довіри до фінансового сектору [Електронний ресурс] // Проект USAID «Розвиток фінансового сектору» (FINREP). – 2009–2012. – 104 с. – Режим доступу : [http://www.finrep.kiev.ua/download /legal_publication_jan2013_ua.pdf](http://www.finrep.kiev.ua/download/legal_publication_jan2013_ua.pdf).
7. Бонд Р. Фінансова грамотність та обізнаність в Україні: факти та висновки / Р. Бонд, О. Куценко, Н. Лозинська // Проект USAID «Розвиток фінансового сектору» (FINREP). – К., 2010. – Грудень. – 42 с.
8. Шпак І. Фінансово безкультурні українці? [Електронний ресурс] / І. Шпак // Економічна правда. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/publications/2011/03/3/274995>.

2.3. Лекційно-практичне заняття «Фінансова грамотність» у системі шкільної економічної освіти (4 години).

Сучасний стан і проблеми шкільної економічної освіти.

Роль курсів за вибором економічного профілю у формуванні фінансової грамотності учнів.

Курс за вибором «Фінансова грамотність»: змістовий і методичний огляд; стан і перспективи впровадження.

Питання для самоконтролю

1. Назвати нормативні документи, що визначають розвиток шкільної економічної освіти.
2. Проаналізувати навчально-методичне забезпечення викладання курсу «Економіка» і курсів за вибором економічного профілю.
3. Охарактеризувати основні етапи впровадження економічних дисциплін в освітній процес загальноосвітніх навчальних закладів.
4. Назвати сучасні проблеми шкільної економічної освіти.
5. Визначити курси за вибором економічного профілю, що забезпечують розвиток фінансових компетенцій учнів.
6. Довести доцільність упровадження курсу за вибором «Фінансова грамотність» в основній школі.
7. Охарактеризувати структуру курсу «Фінансова грамотність».
8. Презентувати навчально-методичний комплекс курсу «Фінансова грамотність».
9. Здійснити методичний огляд курсу «Фінансова грамотність».
10. Проаналізувати можливості реалізації у вашому навчальному закладі системного підходу до розвитку фінансової освіти та виховання.

Теми випускних робіт і рефератів

1. Історія становлення й розвитку шкільної економіки та методики її навчання.

2. Особливості шкільної економічної освіти в зарубіжних країнах.
3. Міжпредметні зв'язки та їх роль у формуванні системи економічних знань.
4. Інтеграційний потенціал економіки та шляхи його реалізації у навчально-виховному процесі.

Теми проектів

1. «Прикольна» економіка.
2. Шкільний бізнес-клуб: плануємо майбутнє разом.

Список рекомендованої літератури

1. Гладковський Р. В. Заходи Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України з упровадження курсу «Фінансова грамотність» / Р. В. Гладковський, Н. І. Забуга // Економіка в школах України. – Х. : Основа, 2013. – С. 3–5.
2. Збірник програм з економіки для загальноосвітніх навчальних закладів (курси за вибором). – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – Ч. I : 10–11 класи (для 11 класу). – 208 с.
3. Збірник програм з економіки для загальноосвітніх навчальних закладів (курси за вибором). – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – Ч. II. – 384 с.
4. Економіка. Програми курсів за вибором та факультативів. – К., 2010. – 64 с.
5. Економіка (рівень стандарту, академічний рівень). 11 клас / І. Ф. Радіонова. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. – 176 с.
6. Економіка (рівень стандарту, академічний рівень), 11 клас / Л. П. Крупська, І. Є. Тимченко, Т. І. Чорна. – Х. : Ранок, 2011. – 192 с.
7. Економіка (профільний рівень). 10 клас / І. Ф. Радіонова, В. В. Радченко. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. – 208 с.
8. Економіка (профільний рівень). 11 клас / І. Ф. Радіонова, В. В. Радченко. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2012. – 256 с.
9. Економіка (рівень профільний). 10 клас / Л. П. Крупська, І. Є. Тимченко, Т. І. Чорна. – Х. : Ранок, 2011. – 288 с.
10. Економіка (рівень профільний). 11 клас / Л. П. Крупська, І. Є. Тимченко, Т. І. Чорна. – Х. : Ранок, 2011. – 288 с.

11. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Економіка. 11 клас. Рівень стандарту, академічний рівень. – К., 2010.
12. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Економіка. 10–11 клас. Профільний рівень. – К., 2010.
13. Програми для профільного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах. Програми спецкурсів і факультативів. 10–11 кл. – Кам'янець-Подільський : Абетка-Нова, 2003, 2006.
14. Радченко В. Проблеми шкільної економічної освіти в Україні / В. Радченко, Ю. Бицюра // Школа. – 2014. – № 12. – С. 48–57.
15. Філончук З. В. «Фінансова грамотність» у загальноосвітніх навчальних закладах Херсонської області / З. В. Філончук // Економіка в школах України. – 2014. – № 10. – С. 6–11.
16. Фінансова грамотність : навч. посібник / авт. кол. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. – К. : Фенікс, 2012. – 312 с.
17. Фінансова грамотність : робочий зошит для учня / авт. кол. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. – К., 2012. – 115 с.
18. Фінансова грамотність : навч. посібник для вчителя / авт. кол. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. – К., 2013. – 312 с.

Модуль III

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ

Кількість годин – 8.

Мета модуля: розвиток економічної культури вчителів і мотивації до подальшої економічної самоосвіти.

Завдання модуля:

- установлення рівнів та параметрів характеристики економічної свідомості;
- вивчення психолого-педагогічних основ упровадження фінансової грамотності;
- з'ясування чинників, що впливають на економічну соціалізацію учнів.

Зміст занять

3.1. Лекційно-практичне заняття (4 години). *Теоретико-методологічні засади економічної підготовки вчителя.*

Економічна соціалізація особистості як процес засвоєння нею соціальних ролей в економіці. Економічні ролі особистості.

Економічна свідомість як результат відображення соціально-економічного та індивідуально-економічного буття. Рівні економічної свідомості: буденно-практичний і теоретичний. Параметри характеристики економічної свідомості: ставлення до праці, до різних форм власності, до характеру управління економічними відносинами.

Економічний світогляд як найвища форма розвитку економічної свідомості. Економічна наука як концептуальна основа економічної свідомості.

Завдання для самостійної роботи

1. Визначити особливості системи економічних цінностей, у межах якої здійснюється процес економічної соціалізації в сучасному суспільстві (накреслити схему).
2. Гроші розглядаються як найважливіший засіб соціалізації особистості на всіх вікових етапах її розвитку. Довести, що особливу роль як фактор соціалізації відіграють вони саме на етапі дитинства.

Питання для самоконтролю

1. Дати визначення поняттю «економічна соціалізація». Як впливає економічна соціалізація на загальний процес соціалізації особистості?
2. Розкрити зміст складових процесу економічної соціалізації (когнітивного, афективного і конативного компонентів).
3. Назвати рівні та параметри характеристики економічної свідомості.
4. Установити зв'язок між поняттями «економічна свідомість – економічний світогляд – економічна культура».

Теми випускних робіт і рефератів

1. Рольовий підхід до структурування економічних знань у шкільній економічній освіті.
2. Формування економічного світогляду учнів на уроках природничо-математичних дисциплін.

Список рекомендованої літератури

1. Воронцова Е. Соціалізація підлітків в учнівських колективах / Е. Воронцова // Практика управління закладом освіти. – 2010. – № 3. – С. 43–49.
2. Диба Л. М. Проблеми формування економічної культури у сучасному національно-відроджувальному процесі / Л. М. Диба // Наука. Релігія. Суспільство. – 2009. – № 3. – С. 224–227.
3. Економічна соціалізація молоді : соціально-психологічний аспект / за заг. ред. В. В. Москаленко. – К. : Укр. центр політ. менеджменту, 2008. – 336 с. – (Б-ка журн. «Соціальна психологія»).
4. Єфременко Т. О. Рівень економічної культури пересічного громадянина України (за даними експертного опитування) / Т. О. Єфременко // Український соціум. – 2006. – № 1. – С. 88–96.
5. Заброцький М. М. Основи вікової психології : навч. посіб. / М. М. Заброцький. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2009. – 112 с.
6. Корнійчук О. Є. Еволюція формування економічного мислення / О. Є. Корнійчук // Педагогіка і психологія. – 2006. – № 1. – С. 22–29.
7. Кривега Л. Д. Ринковий світогляд: зміст і цінності [Електронний ресурс] / Л. Д. Кривега, К. В. Сухарева. – Режим доступу : http://www.confcontact.com/20101224/1_krivega.htm.
8. Кузнецова Т. В. Основи економічної психології / Т. В. Кузнецова. – К. : Вид-во МАУП, 2006. – 140 с.
9. Ложкін Г. В. Економічна психологія / Г. В. Ложкін, В. В. Спасенніков. – К. : Професіонал, 2007. – 400 с.
10. Пасічник Н. Формування економічної культури школярів як умова розвитку цивілізованих ринкових відносин / Н. Пасічник // Рідна школа. – 2007. – № 4. – С. 45–47.
11. Самсин А. И. Основы философии экономики : учеб. пособ. для вузов / А. И. Самсин. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 271 с.

3.2. Лекція «Психолого-педагогічні засади впровадження фінансової грамотності» (4 години).

Психологічні аспекти фінансової освіти учнів основної школи: психологічний аналіз феномену фінансової грамотності.

Психологічні чинники виховання фінансової культури дитини. Психологічні аспекти фінансової соціалізації дитини: кишенькові гроші; гроші як плата за навчання; гроші як відступні; гроші як плата за домашні справи. Роль сім'ї у фінансовому вихованні школярів.

Педагогічні основи фінансової грамотності та виховання. Дослідження явища фінансової культури у педагогіці.

Питання для самоконтролю

1. Як розглядаються гроші з погляду психології?
2. Назвати чинники, що впливають на «грошову» поведінку і ставлення до грошей.
3. Назвати класичні підходи психології до розвитку психологічних досліджень феномену грошей.
4. Узагальнити психологічні чинники виховання фінансової культури дитини.
5. Розкрити психологічні аспекти фінансової соціалізації дитини.
6. З чим у вас асоціюється поняття «гроші»?
7. Розкрити роль сім'ї у фінансовому вихованні школярів.
8. Представити погляди А. С. Макаренка і В. А. Сухомлинського на економічне виховання учнів.
9. Як трактують сучасні педагогічні теорії проблему «діти – гроші»?
10. Назвати періоди в економічній соціалізації дітей та учнівської молоді.

Теми випускних робіт і рефератів

1. Ставлення до грошей та особливості грошової поведінки дитини.
2. Сучасні дослідження явища фінансової культури в педагогіці

3. Методика підготовки і проведення фінансового тижня у школі.
4. Роль сім'ї у фінансовому вихованні школярів.

Теми проектів

1. Сімейна фінансова ігротека.
2. Кишенькові гроші: «за» і «проти».

Список рекомендованої літератури

1. Биденко С. Финансовые истории для подростков [Электронный ресурс] / С. Биденко, И. Золотаревич // Казка. – 2012. – 128 с. – (Серия «Бизнес-школа «Детки-монетки»). – Режим доступа : <http://www.detki-monetki.biz/?p=2695>.
2. Діти і гроші: як у світі дають на кишенькові витрати [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.newsmarket.com.ua/2012/01/diti-i-groshi-yak-u-sviti-dayut-na-kishenkovi-vitrati>.
3. Кузнецова Т. В. Основи економічної психології / Т. В. Кузнецова. – К. : МАУП, 2006. – 140 с.
4. Ложкін Г. В. Економічна психологія / Г. В. Ложкін, В. В. Спасенніков. – К. : ВД «Професіонал», 2007. – 400 с.
5. Матвеев С. О. Економічна соціологія : підручник / С. О. Матвеев, Л. І. Лясота. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. – 184 с.
6. Орел В. В. Формування економічної свідомості і ставлення до грошей у процесі соціалізації особистості [Електронний ресурс] / В. В. Орел, Л. О. Рябченко // Пробл. інж.-пед. освіти. – 2007. – № 16. – С. 376–382. – Режим доступу : <http://gagago.ru/v-ryabchenko-l-o-formuvannya-ekonomichnoyi-svidomosti-i-st.html>.
7. Парходько Г. Ю. Психолого-педагогічні проблеми виховання фінансової культури дітей [Електронний ресурс] / Г. Ю. Парходько. – Черкаси, 2010. – 97 с. – Режим доступу : ipro.com.ua/attachments/article/173/психолого-педагогічні_проблеми.pdf.
8. Смолінська О. Діти і гроші / О. Смолінська // Школа. – 2014. – № 9. – С. 21–31.

9. Туріщева Л. В. Психологічні аспекти фінансової грамоти для школярів / Л. В. Туріщева // Класному керівнику. – 2011. – № 5. – С. 16–18.
10. Шкребець М. С. Особливості формування і розвитку грошової культури в Україні [Електронний ресурс] / М. С. Шкребець // Збірка наукових праць Харківських соціологічних читань. – 2008. – Режим доступу : http://www.sociology.kharkov.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=65&Itemid=51.
11. Шкребець М. С. Вплив грошової культури на рівень консолідації українського суспільства [Електронний ресурс] / М. С. Шкребець, С. М. Шкребець // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2010. – № 889. – С. 133–137. – Режим доступу : <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/4991/2/Shkrebc1.pdf>.

Модуль IV

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ КУРСУ ЗА ВИБОРОМ «ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ» В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

Кількість годин – 14.

Мета модуля: розвиток професійних компетенцій слухачів курсів підвищення кваліфікації щодо методики викладання курсу «Фінансова грамотність».

Завдання модуля:

- систематизація знань з курсу «Фінансова грамотність»;
- визначення ефективних методів і прийомів упровадження фінансової грамотності в загальноосвітніх навчальних закладах;
- створення методичних розробок і сценаріїв заходів із фінансової освіти та виховання;
- розвиток здатності слухачів до самонавчання, самооцінювання та самовдосконалення.

4.1. Лекційно-практичне заняття *Фундаментальні економічні категорії у курсі за вибором «Фінансова грамотність» (4 години).*

Лекція «Фундаментальні економічні категорії в курсі за вибором "Фінансова грамотність"» (2 години).

Практичні заняття (2 години).

Практична робота 1. Установлення наступності у викладанні курсів «Економіка» (рівень стандарту, 11 клас) і курсів «Фінансова грамотність» (5–9 кл.).

Мета і основні завдання роботи

1. Визначити фундаментальні економічні категорії в курсі «Фінансова грамотність».
2. Створити спільний предметний покажчик «Фундаментальні економічні категорії шкільної економічної освіти». Для цього, використовуючи основні підручники цих курсів, виписати фундаментальні економічні категорії, які повторюються на сторінках відповідних предметних покажчиків.
3. Розробити спільний термінологічний довідник.

Практична робота 2. Від теми «Гроші в житті родини» (курс «Родинні фінанси», 5 кл.) до теми «Грошові відносини в сучасному світі» (курс «Економіка і фінанси», 9 кл.): методика вивчення економічної категорії «гроші».

Мета і основні завдання роботи

1. Проаналізувати зміст зазначених тем у програмах курсу «Фінансова грамотність» (5–9 кл.).
2. Установити підходи до визначення навчальних досягнень учнів при вивченні цього матеріалу.
3. Розробити (або проаналізувати) конспекти уроків із зазначених тем.
4. Зробити висновки щодо наступності у викладанні курсу «Фінансова грамотність» (5–9 кл.).

Питання для самоконтролю

1. Розкрити зміст фундаментальних економічних понять, які властиві будь-якій економіці. Визначте серед них ті, що властиві фінансовій сфері.
2. Назвати основні види фінансових послуг.
3. Розкрити методичні аспекти викладання теми «Гроші та їх функції. Види грошей» в основній школі.
4. Запропонувати власну методику реалізації інтегративного підходу до вивчення зазначених тем.

Завдання для самостійної роботи

Скласти інструктивну картку для учнів щодо роботи зі статистичними даними або з Інтернетом.

Теми проектів

1. Економічна абетка вчителя.
2. Для чого потрібні гроші?

Список рекомендованої літератури

1. Гладковський Р. В. Заходи Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України з упровадження курсу «Фінансова грамотність» / Р. В. Гладковський, Н. І. Забуга // Економіка в школах України. – Х. : Основа, 2013. – С. 3–5.
2. Економіка. Програми курсів за вибором та факультативів. – К., 2010. – 64 с.
3. Економіка (рівень стандарту, академічний рівень). 11 клас / І. Ф. Радіонова. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. – 176 с.
4. Економіка (рівень стандарту, академічний рівень), 11 клас / Л. П. Крупська, І. Є. Тимченко, Т. І. Чорна. – Х. : Ранок, 2011. – 192 с.
5. Збірник програм з економіки / укладачі Р. В. Гладковський, Н. І. Забуга // Економіка в школах України. – 2013. – № 3 : Спецвип. – 93 с.
6. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Економіка. 11 клас. Рівень стандарту, академічний рівень. – К., 2010.

7. Фінансова грамотність : навч. посібник / авт. кол. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. – К. : Фенікс, 2012. – 312 с.
8. Фінансова грамотність : робочий зошит для учня / авт. кол. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. – К., 2012. – 115 с.
9. Фінансова грамотність : навч. посібник для вчителя / авт. кол. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. – К., 2013. – 312 с.

4.2. Лекційно-практичне заняття «Змістова складова «Я – клієнт банку» в курсах предмета «Фінансова грамотність». Абетка власної фінансової безпеки» (4 години).

Лекція «Змістова складова «Я – клієнт банку» в курсах «Фінансова грамотність» (5–9 кл.) (2 години).

Фінансові процеси та явища. Введення до власних фінансів. Змістова складова «Я – клієнт банку» у курсі «Фінансова грамотність» (5–9 кл.). Абетка власної фінансової безпеки.

Практична робота 3. Методика розв’язування фінансових задач (2 години).

Мета і основні завдання роботи

1. Проаналізувати систему фінансових задач курсу «Фінансова грамотність» (5–9 кл.).
2. Обрати типові задачі та розв’язати їх.
3. Розробити методичні рекомендації щодо розв’язування фінансових задач.

Питання для самоконтролю

1. Оцінити значення банківської системи в житті сучасної людини.
2. Проаналізувати інформацію про фінансові послуги різних банків.
3. Охарактеризувати джерела банківського прибутку.
4. Довести вигідність кредиту і можливості людини щодо його погашення в конкретній банківській установі.
5. Проаналізувати зміст складової «Я – клієнт банку» курсу «Фінансова грамотність» (5–9 кл.).

Завдання для самостійної роботи

1. Підібрати 2–3 приклади типових фінансових задач (5–9 кл.). Заповнити *табл. 2*.

Таблиця 2

Типові фінансові задачі у курсі «Фінансова грамотність»

№	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів <i>Учень/учениця</i>	Клас	Типові задачі (приклади)
1.	Обчислює та аналізує родинний бюджет	5 клас	
2.	Складає калькуляцію витрат	5 клас	
3.	Обчислює ставку податку від певної суми грошей	5 клас	
4.	Розраховує альтернативну вартість навчання	8 клас	
5.	Зіставляє дохідність за різними банківськими вкладками	8 клас	
6.	Уміє розрахувати валютний курс	9 клас	

2. Розробити методичні рекомендації щодо виконання практичної роботи «Розраховуємо валютний курс» (9 кл.)

3. «Абетка власної фінансової безпеки». Створити сторінку «Як заощадити в побуті».

4. Внести до методичного порадника вчителя рекомендації щодо методики проведення уроків з курсу «Родинні фінанси» (5 кл.).

Теми проектів

1. Абетка власної фінансової безпеки.
2. «Сімейний» гаманець.

Список рекомендованої літератури

1. Горленко Г. О. Методичний посібник для вчителя до збірника задач з економіки / Г. О. Горленко. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2007. – 116 с.
2. Десять важливих ідей з власних фінансів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://finrep.kiev.ua/download/finlit_workshop_sep22_2014_lopus_mod1.pdf.

3. Економіка (рівень стандарту, академічний рівень). 11 клас / І. Ф. Радіонова. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. – 176 с.
4. Сироїжко С. Економічне виховання та начала математики / С. Сироїжко // Відкритий урок. – 2011. – № 3. – С. 31–32.
5. Соценко Т. М. Чого хочуть клієнти? / Т. М. Соценко, З. В. Філончук // Економіка в школах України. – 2008. – № 4. – С. 9–16.
6. Фінансова грамотність: навч. посібник / авт. кол. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. – К. : Фенікс, 2012. – 312 с.
7. Фінансова грамотність: робочий зошит для учня / авт. кол.; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. – К., 2012. – 115 с.
8. Фінансова грамотність: навч. посібник для вчителя / авт. кол. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. – К., 2013. – 312 с.

4.3. Лекційно-практичне заняття «Методика вивчення тем змістової лінії «Я – споживач» у шкільній фінансовій освіті (5–9 клас)» (4 години) .

Лекція «Методика вивчення тем змістової лінії «Я – споживач» у шкільній фінансовій освіті (5–9 кл.)» (2 години).

Види фінансових послуг. Особливості їх надання фінансово-кредитними установами. Споживач у світі фінансових послуг. Роль страхування і захисту прав споживачів фінансових послуг.

Методика вивчення тем змістової лінії «Я – споживач» у шкільній фінансовій освіті (5–9 кл.).

Практична робота 5. Створюємо пам'ятку споживача фінансових послуг (2 години).

Мета і основні завдання роботи

1. Проаналізувати місцевий ринок фінансових послуг.
2. Визначити алгоритм самозахисту споживача. Сформулювати поради споживачам.
3. Розробити методичні рекомендації щодо виконання практичної роботи 2 «Створюємо пам'ятку споживача» (6 кл.).

Завдання для самостійної роботи

1. Абетка власної фінансової безпеки. Створити сторінки «Банківські картки. Як правильно користуватися банків-

ською картою» і «Правила безпеки під час здійснення електронних платежів».

2. Внести до методичного poradnika вчителя рекомендації щодо методики проведення уроків з курсу «Фінансово грамотний споживач» (6 кл.).

Питання для самоконтролю

1. Назвати основні види фінансових послуг.
2. Прокоментувати особливості надання фінансових послуг різними фінансово-кредитними установами.
3. Оцінити роль страхування у власному житті.

Теми проектів

1. Обираємо страхове покриття.
2. У світі фінансових послуг.

Список рекомендованої літератури

1. Економіка (рівень стандарту, академічний рівень). 11 клас / І. Ф. Радіонова. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. – 176 с.
2. Обираємо страхове покриття [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http : //finrep.kiev.ua/download /finlit_workshop_sep22_2014_brock_mod6.pdf](http://finrep.kiev.ua/download/finlit_workshop_sep22_2014_brock_mod6.pdf).
3. Справа життя [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://r-invest.com.ua/files/docs/Jupiter/12x12_ukr-2.pdf.
4. Фінансова грамотність : навч. посібник / авт. кол. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. – К. : Фенікс, 2012. – 312 с.
5. Фінансова грамотність : робочий зошит для учня / авт. кол. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. – К., 2012. – 115 с.
6. Фінансова грамотність : навч. посібник для вчителя / авт. кол. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. – К., 2013. – 312 с.

4.4. Практичне заняття «Історії фінансового успіху. Змістова складова «Я – підприємець» у курсі за вибором «Фінансова грамотність» (2 години).

Економічні ролі: найманий працівник, підприємець, інвестор. Історії фінансового успіху. Змістова складова «Я – підприємець» у курсі «Фінансова грамотність» (5–9 кл.).

Список рекомендованої літератури

1. Скласти термінологічний словник до теми на основі понятійного апарату зазначеної теми курсу за вибором «Фінансова грамотність».
2. Побудувати схему «Види підприємницької діяльності».
3. Розробити 5–6 слайдів для презентації «Історії фінансового успіху».
4. Розкрити змістові аспекти складової «Я – підприємець» курсу за вибором «Фінансова грамотність» (5–9 кл.).

Список рекомендованої літератури

1. Економіка для учнів 10-х кл. середніх загальноосвітніх шкіл : навч. посібник / за ред. С. М. Панчишина. – Львів : «Тріада плюс», 2008. – 460 с.
2. Короденко М. Підвалини благополуччя [Електронний ресурс] / М. Короденко // Освіта України. – 2012. – № 37. – Режим доступу : <http://pedpresa.com.ua/blog/19364-pidvalyny-blahopoluchchya.html>.
3. Пилипенко В. Є. Людина в ринковому суспільстві: орієнтації, поведінка, культура / В. Є. Пилипенко. – К. : ПЦ «Фоліант», 2005. – 224 с.
4. Пустовійт Р. Ф. Педагогічні умови формування підприємницької культури у старшокласників : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Р. Ф. Пустовійт // АПН України. Інститут педагогіки. – К., 1997. – 24 с.
5. Сисоєнко Н. А. Прикольна економіка / Н. А. Сисоєнко, З. В. Філончук // Географія та основи економіки. – 2011. – № 1. – С. 28–31.
6. Філончук З. В. Підприємництво. Види підприємництва / З. В. Філончук // Географія та основи економіки. – 2006. – № 7. – С. 21–23.
7. Філончук З. В. Турнір юних підприємців / З. В. Філончук // Географія та основи економіки. – 2008. – № 5. – С. 22–23.
8. Фінансова грамотність : навч. посібник / авт. кол. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. – К. : Фенікс, 2012. – 312 с.
9. Фінансова грамотність : навч. посібник для вчителя / авт. кол. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. – К., 2013. – 312 с.

ДІАГНОСТИКО-АНАЛІТИЧНИЙ МОДУЛЬ

Кількість годин – 10.

Мета модуля: виявлення освітніх потреб слухачів, діагностика набутих ними знань і вмінь за навчальними модулями спецкурсу; аналіз наявного досвіду в розв'язанні проблем формування фінансової культури і поведінки учнів.

Завдання модуля:

- встановлення рівня фінансової грамотності вчителів і формування мотиваційного компоненту щодо її підвищення;
- систематизація знань зі спецкурсу «Фінансова грамотність»;
- порівняння результатів вхідного і вихідного тестувань;
- підбиття результатів навчальних досягнень слухачів.

Зміст занять

5.1. Вхідне діагностування (2 години).

Вхідне діагностування проводять на першому занятті цього модуля, воно передбачає встановлення рівня економічної та професійної підготовки вчителя, усвідомлення характеру власних прогалин у фінансових знаннях.

Тест на встановлення рівня фінансової обізнаності «Чи я є освіченим споживачем фінансових послуг?» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://finrep.kiev.ua/structure/finedu/tests_ua.php.

Тест на встановлення рівня знань з фінансової математики «Перевірте свої фінансові знання» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://finrep.kiev.ua/structure/finedu/tests_ua.php.

Тест на визначення рівня економічних знань та здатності до економічного аналізу (за когнітивно-професійною складовою готовності до формування економічної культури учнів).

5.2. Захист творчих робіт (4 години).

Форми творчих робіт:

- панорамний урок – своєрідний панорамний огляд системи уроків курсу «Фінансова грамотність», у якому беруть участь кілька педагогів, які взаємно доповнюють один одного, визначають найбільш ефективні методи і прийоми роботи з учнями;
- методичний порадачник учителя – збірка методичних рекомендацій щодо впровадження курсу «Фінансова грамотність» в основній школі.

5.3. Контрольне тестування (2 години)

Контрольне тестування щодо визначення рівня теоретичної та методичної підготовки вчителя до впровадження курсу «Фінансова грамотність».

5.4. Вихідне діагностування (2 години).

Вихідне діагностування проводять на останньому занятті спецкурсу, воно передбачає встановлення рівня економічної та професійної підготовки вчителя до впровадження курсу «Фінансова грамотність», порівняння його результатів із вхідним діагностуванням.

Тест на встановлення рівня фінансової обізнаності «Чи я є освіченим споживачем фінансових послуг?» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://finrep.kiev.ua/structure/finedu/tests_ua.php.

Тест на встановлення рівня знань з фінансової математики «Перевірте свої фінансові знання» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://finrep.kiev.ua/structure/finedu/tests_ua.php.

Навчальні результати слухачів визначаються на основі: виконання практичних робіт, участі в семінарських заняттях, підсумкового тестового контролю, захисту індивідуальних творчих робіт.

САМОСТІЙНА РОБОТА (24 години)

Мета: шляхом самоосвіти розширити знання з питань ком-петентнісного підходу до впровадження фінансової грамотності в навчальні заклади.

Завдання:

- опрацювати рекомендовані джерела інформації;
- виокремити питання, які потребують додаткової консультації;
- виконати рекомендовані практичні роботи та завдання, спрямовані на набуття вмій і навичок компетентного розв'язання проблем щодо впровадження курсу за вибором «Фінансова грамотність».

Пропонуємо орієнтовний розподіл годин самостійної роботи (табл. 3).

Таблиця 3

Орієнтовний розподіл годин самостійної роботи спецкурсу «Фінансова грамотність»

Модуль I. Фінанси. Фінансова система і фінансова політика				Самостійна робота	
<i>Навчально-тематичний план</i>	<i>Лекції</i>	<i>Практ. заняття</i>	<i>Всього годин</i>	<i>Види самостійних робіт</i>	<i>Годин</i>
1.2. Державне регулювання фінансової сфери	2		2	Готуємо панорамний урок. Розробка конспекту уроку з теми «Грошові відносини в сучасному світі» (курс «Економіка і фінанси» (9 кл.))	2
Модуль II. Фінансова освіта населення як чинник економічної стабільності				Самостійна робота	
2.2. Фінансова грамотність як складова фінансової культури	2		2	Готуємо панорамний урок. Група № 1. Розробка конспекту уроку з теми «Фінансова культура як основа забезпечення добробуту»	2

Продовження табл. 3

Навчально-тематичний план	Лекції	Практ. заняття	Всього годин	Види самостійних робіт	Годин
				(курс «Фінансова культура», 7 кл.). Група № 2. Розробка конспекту уроку з теми «Що таке фінансова грамотність. Як добробут людини залежить від її фінансової поведінки» (курс «Прикладні фінанси», 8 кл.).	
Модуль IV. Методика викладання курсів за вибором «Фінансова грамотність» в основній школі				Самостійна робота	
4.3. Змістова складова «Я – клієнт банку» у курсі «Фінансова грамотність». Абетка власної фінансової безпеки. Практична робота 3. Методика розв'язування фінансових задач.	2	2	4	Створення «Абетка власної фінансової безпеки». Сторінка «Як заощадити у побуті».	2
				Практична робота 4. «Визначення виду сімейного бюджету за ступенем збалансованості».	2
				Методичний поради́ник учителя. Методика проведення уроків з курсу «Родинні фінанси» (5 кл.).	2
Методика вивчення тем змістової лінії «Я – споживач» у шкільній фінансовій освіті (5–9 клас). Практична робота 5. Створюємо пам'ятку споживача.	2	2	4	6.4. Абетка власної фінансової безпеки. Сторінка «Банківські картки. Як правильно користуватися банківською картою». Сторінка «Правила безпеки під час здійснення електронних платежів». Методичний поради́ник учителя курсу «Фінансова грамотність» (основна школа).	4

Закінчення табл. 3

<i>Навчально-тематичний план</i>	<i>Лекції</i>	<i>Практ. заняття</i>	<i>Всього годин</i>	<i>Види самостійних робіт</i>	<i>Годин</i>
				Методика проведення уроків з курсу «Фінансово грамотний споживач» (6 кл.).	
Модуль IV. Методика викладання курсів за вибором «Фінансова грамотність» в основній школі				Методичний поради́ник учителя курсу «Фінансова грамотність» (основна школа). Готуємо панорамний урок в основній школі. Методика проведення уроків з курсу «Фінансова культура» (7 кл.). Методика проведення уроків з курсу «Прикладні фінанси» (8 кл.). Методика проведення уроків з курсу «Економіка і фінанси» (9 кл.). Розробка конспектів уроків (у малих групах або індивідуально).	6
				Підготовка залікової творчої роботи	4
			<i>Усього годин самостійної роботи</i>		24

Навчальне видання

ФІЛОНЧУК Зоя Володимирівна, РЯБОВА Олена Борисівна,
ЧАСНІКОВА Олена Володимирівна, РИСІН Віталій Васильович,
ДОВГАНЬ Андрій Іванович, ХМЕЛЯРЧУК Марія Ігорівна

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

**Навчальна програма
спецкурсу
для слухачів курсів підвищення кваліфікації**

Підписано до друку 26.06.2015. Формат 60 × 84¹/₁₆.
Обл.-вид. арк. 2,0. Умовн. друк. арк. 2,6. Зам. № 1351.

Державний вищий навчальний заклад «Університет банківської справи».
04070 м. Київ, вул. Андріївська, 1.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 5033 від 29.12.2015.

